

СИНАГОГА

Началото на синагогата като култова сграда сред евреите се губи далеч в историята. То трябва да се търси във времето, когато за мнозина от правоверните евреи редовното посещаване на Йерусалимския храм ставало все по-трудно. След неговото ограбване от вавилонците през 597 г. пр. Р. Хр. и разрушаването му през 586 г. пр. Р. Хр. (става дума за Соломоновия храм) и за пленените евреи, и за тези, които се разпръсват сред други народи, настъпва време на реално децентрализиране на религиозния култ и на обществените отношения. Храмът, който до вавилонския плен е място, което обединява духовно всички евреи, бива заместен от многобройните събирания отначало в частни домове, а по-късно в нарочно построени за целта сгради. Тези събирания, на които се четели части от Мойсеевото петокнижие (първите пет книги на Библията) дават названието на мястото, където стават тези събирания *kenéseth* или *bêt hakkeneseth* от гл. *kanas*, чието значение е “събирам”. Подобни места, където се четели места от Петокнижието, както се каза, са съществували още преди вавилонския плен, вероятно и преди времето на цар Йосия (640—608 г. пр. Р. Хр.). При Йосия обаче техният брой нараства. Известно е, че той въвежда известни реформи, една от които задължава евреите да се събират по-често на молитва и заедно да си припомнят казаното от Мойсей и от другите пророци, че заради отсъпването от истинския Бог те ще бъдат разпръснати между всички народи (Срв. Второзаконие, 4, 27; 28, 64; Захария, 10, 9). Тези нови молитвени домове стават твърде актуални след събарянето на Соломоновия храм и първите десетилетия на робството, през които изчезва надеждата за построяването на нов храм.

Думата **синагога** (на гръцки *συναγωγή*) започва да се използва през елинистическата епоха от евреите, живеещи сред гръкоезичното население. Обстоятелството, че синагогата съществува и тогава, когато евреите имат нов храм в Йерусалим, навежда на мисълта, че появата ѝ не трябва да се свързва само с вавилонския плен, а и с численото нарастване на населението и невъзможността йерусалимският храм да бъде единствен техен духовен и обществен център, особено след разпръсването им сред други народи.

Сведения за съществуването на синагоги и при наличието на храм в Йерусалим има в Новозаветните книги (Ср. Матей, 4, 23; Марк, 1, 21; Лука, 4, 15 и др.). Известният еврейски учен Филон от Александрия (ок. 20 г. пр. Р. Хр. — ок. 54 г. сл. Р. Хр.) в съчинението си *Vita Mosis* 3, 27 пише за синагогите, че те са място за поучения и училища за отечествена философия. След разрушаването на храма в Йерусалим през 70 г. сл. Р. Хр. при управлението на император Веспасиан (69—79) синагогите, както това е било непосредствено след вавилонския плен, приемат изцяло неговите функции на молитвени центрове на евреите по места. Те се превръщат в истински *bet tephila* — молитвен дом. Последвалото ново разселване на евреите дооформя този статут на

синагогата, добавяйки към него още адресен и административен център на евреите по места, както и за тези, които пътуват от едно място на друго.

Моделът на сградата, използван за синагога, се влияел от местната архитектура. Най-устойчив се оказва базиликалният стил и ротондата. При всички случаи обаче синагогата трябва да бъде обърната към Йерусалим. Вътрешното ѝ пространство през всичките столетия запазва Тората (Мойсеевото петокнижие), мъжката и женската част и амвонът. В по-големите синагоги има място, в което се поставят износени ръкописи и книги. Това е т. нар. гениза, ganizim — γαζοφυλάκιον (Срв.Естир, 3, 9). Известна е например генизата при Каирската синагога, разкриването на която дари науката с важни документи, отнасящи се до историята и културата и на балканските народи, и на Византия. Синагоги се строели там, където има повече от десет правоверни евреи. Синагоги са строени и по днешните български земи, преди началото на българската държава. Открити са развалините на синагоги в Ескус (Гиген), Белене, Велбъжд (Кюстендил) и др. По време на османското владичество на Балканите имало значително по брой еврейско население, а изгонването им от немскоезичните страни, от Испания и Португалия го увеличава още повече. Много български градове като София, Видин, Русе, Плевен, Самоков и др. се превръщат в забележими центрове на еврейските заселвания на Балканите. Синагогите в тези градове са не само молитвени домове, но и действителни адресни центрове за евреите, пътуващи от Изток на Запад и обратното. Тя била и си остава духовен център, който обединява и свързва помежду им всички евреи. Молитвата “Шема Израел” — слушай израилю, която според предписанията всеки евреин трябва да изговаря три пъти на ден, е връзката между минало, настояще и бъдеще, изява на силната вяра в бъдещето на народ и държава.

Николай Кочев